

Heikki Roiko-Jokela

”Urheilu yhdistää kansat”: Urho Kekkosen Suomen ja Viron urheilusuhteiden rakentajana (ref.)

Urho Kekkosen toimi viisi kautta Suomen tasavallan presidenttinä (1956–1981). Häntä on pidetty vallankäytön mestarina, joka hallitsi suvereenisti politiikan kentän laidasta laitaan. Kekkosen oli myös aktiiviurheilija ja järjestötyöntekijä. Urheilijana Kekkosen paras saavutus oli vuonna 1924 Suomen mestaruus korkeushypyssä tuloksella 185 senttimetriä. Kekkosen paras laji oli kuitenkin vauhdittomat hypyt. Urheiluorganisaatioissa Kekkosen eteni aina Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton (SVUL) urheilujaoston puheenjohtajaksi (1929–1931), Suomen Urheiluliiton ensimmäiseksi puheenjohtajaksi (1932–1947) ja Suomen Olympiakomitean puheenjohtajaksi (1938–1946).¹

Viro oli nuoruusvuosista lähtien lähellä Kekkosen sydäntä. Häntä on aiheellisesti pidetty estofilinä, jonka tavoitteena oli 1920-luvun lopulta lähtien Suomen ja Viron suhteiden lähentäminen niin politiikan kuin kulttuurinkin sektoreilla.

”... Viimeisenä mainitsen urheilun. Urheilun alalla on päästy ensimmäisenä yhteistyön alkuun ja siinä on myös päästy pisimmälle. Monta tasaverosta maaottelua yleisurheilussa, uinnissa eri lajeineen, jalka- ja koripallossa on jo tähän mennessä suoritettu. Täällä minulla on ilo tutustua urheileviin ylioppilaisiin ja uusiin urheilukeskuksiin, joiden näkemisestä odotan paljon.”²

Sitaatti on Urho Kekkosen maaliskuussa 1964 Tarton yliopiston juhlasalissa pitämästä vironkielisestä puheesta, joka sekä sisältönsä että kielivalintansa puolesta kohahdutti kuulijakuntaa. Suomen tasavallan presidentti puhui Neuvosto-Virossa virolaisesta kansallisesta kulttuurista, Suomen ja Viron yhteenkuuluvuudesta ja yhteistyöstä, joka ”liittyy molempien kansojen henkisen omaleimaisuuden keskeisimpään ilmentämiseen, virolaisuuden ja suomalaisuuden sisäiseen löytämiseen”. Sanansa Kekkosen osoitti erityisesti opiskelijoille, jotka hänen mielestään vastasivat silloin ja tulevaisuudessa Viron henkisestä, taloudellisesta ja teknisestä kehityksestä. Kekkosen mielestä nuorison oli oltava luomassa Viroa ”edistyneeksi ja kehittyneeksi maaksi, jossa kaunis virolainen elämänleima tulee aina näkymään”. Urheilu oli osa kansakunnan rakentamista ja identiteettiä. Veljeskansojen yhteistyö tällä sektorilla oli hyvässä vauhdissa. Urheilu yhdistää kansoja – urheilu on kulttuuria³ – on rivien välistä luettavissa Kekkosen puheesta ”Virolainen hengenvainio”.⁴

Kekkosen Tarton yliopistossa pitämä puhe upposi otolliseen maapeerään. Toimittaja Enn Anupõld on muistellut puheen sanomaa seuraavasti: ”Meille oli äärettömän tärkeää, että hän piti puheensa viroksi, mutta merkittävä ja velvoittava oli myös sanoma, jota hän alleviivasi ja korosti: nuoret virolaiset, teidän harteillanne on Viron tulevaisuus. Se oli suuri haaste, tavoite, jonka meille asetti naapurimaan päämies virolaisille epätoivoa täynnä olevana aikana.”⁵

Aikaisemman tutkimuksen ja kirjallisuuden pohjalta tiedämme, millaisia konkreettisia yhteyksiä Urho Kekkosella oli virolaiseen urheiluelämään, ja muistikuvien kautta voimme hahmottaa, millaisiksi virolaiset kokivat nämä yhteydet. Myös Kekkosen kirjoituksia ja puheita urheilusuhteiden kehittämisestä on julkaistu teoksissa.⁶

Tämän artikkelin keskeisenä tavoitteena on analysoida ja selittää Kekkosen virolaiseen urheiluelämään ja maiden välisiin urheilusuhteisiin paneutuvien tekstien ja puheiden taustoja, motiiveja ja sisällöllisiä painotuksia sekä sitoa ne ajan poliittiseen ja yhteiskunnalliseen konteks-

tiin. Tähän liittyen etsitään vastauksia kysymyksiin: miksi Kekkonen tuki kanssakäymistä Viron kanssa urheilun sektorilla; mitä hän puheillaan, kirjoituksillaan ja teoillaan halusi viestittää; mitä urheilu merkitsi Kekkolle, Virolle ja suomalais-virolaisille suhteille?

Artikkelin primaariaineiston muodostavat Urho Kekkonen julkiset kirjoitukset ja puheet. Kirjoitukset ovat saatavissa Kansalliskirjaston ylläpitämästä julkaisuarkistosta (Doria). Sen UKK-aineisto⁷ pitää sisällään muun muassa Urho Kekkonen kirjallisen tuotannon.

Artikkelissa tarkastellaan Kekkonen Viro-yhteyksiä sekä yleisellä tasolla että urheilun sektorilla. Artikkelin jakautuu käytännössä kahteen ajanjaksoon: Alkupuolella luodaan katsaus Kekkonen Viro-suhteiden lähtökohtiin ja näihin suhteisiin maailmansotien välisenä aikana – niin yleisellä tasolla kuin urheilun kanssakäymisen sektorilla. Tämän jälkeen paneudutaan toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneeseen suomalais-virolaisten urheilusuhteiden uudelleen viriämiseen sekä keskeiseen asemaan nousseen Urho Kekkonen Viron matkaan vuonna 1964 sekä sen seurauksiin ja merkitykseen urheilun kannalta.

Kekkonen – Viro – virolaisuus

Kekkonen Viro-sympatiat kasvoivat ja kehittyivät Helsingin yliopiston Pohjois-Pohjalaisessa Osakunnassa ja Akateemisessa Karjala-Seurassa (AKS), johon hän liittyi jäseneksi vuonna 1924. Vuonna 1928 Vilho Helanen, yksi AKS:n johtajista totesi: “Ei ole olemassa itsenäistä Eestiä ilman itsenäistä Suomea, eikä ole olemassa itsenäistä Suomea ilman itsenäistä Eestiä.” AKS tuki reunavaltio politiikkaa, josta Suomi oli kuitenkin virallisesti luopunut vuonna 1922. AKS kritisoikin Suomen hallituksen penseää suhtautumista Baltian suuntaan. Vuonna 1925 AKS aloitti Suomi-Viro ylioppilaspäivien järjestämisen ja sen herättämän yleisen innostuksen myötä Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan esimerkin mukaisesti kaikki Helsingin yliopiston suomenkieliset osakunnat solmivat 1920–1930-luvuilla ystävyysuhteet Tarton ylioppilasorganisaatioiden kanssa.⁸

Suomalaisuuden Liitossa käytiin vuoden 1927 vuosikokouksessa tiukkaa periaatekeskustelua. Varatuomari, hovioikeuden auskultantti Urho Kekkonen hyökkäsi voimakkaasti liiton linjaa vastaan ja syytti

liittoa ”passiivisuuden ja peräänantavaisuuden hengestä” suomalaisuus-kysymyksessä. Hänen mielestään liitto ei ollut Johannes Linnankosken aatteiden mukaisesti kohottanut kansallistunnetta. Nyt oli jo aika ”pum-pata tämän liiton happiköyhiin keuhkoihin aktiivisen suomalaisuuden henki”. Eräs ilmentymä uudesta linjasta oli aktiivinen heimotyö. Viroon suuntautuvalla heimotyöllä vuosi 1928 oli käännekohta Suomalaisuuden Liiton sukukansaosaston toiminnassa. Viro nousi sukukansojen joukossa erityisasemaan. Sukukansaosaston yhteyteen perustettiin tuolloin erillinen Eesti-toimisto vastaamaan heimoyhteistyöstä ja kontaktien järjestämisestä Viroon. Tässä toiminnassa oli mukana myös Urho Kekkonen.⁹

*Ylioppilaslehd*en päätoimittajana (1927–1928) Kekkonen piti tarpeellisenä kahden heimokansan lähentymistä ja halusi edesauttaa viron kielien opettamista Suomen lukioissa. Turvallisuuspolitiikan näkökulmasta Suomen piti lähestyä Viroa Ruotsin sijaan, sillä Suomen ja Viron poliittinen yhteistyö nojasi yhteisiin intresseihin. Viron tasavallan 12. itsenäisyyspäivänä 24.2.1930 AKS tuomitsi omassa julkisessa kirjoituksessaan virallisen Suomen ulkopoliittikan viileyden Viroa kohtaan. Kekkonen totesi: ”Suomea ja Viroa yhdistävät ulkopoliittiset intressit, mitä voidaan vahvistaa kulttuurisuhteiden avulla.” Aluksi Kekkonen laittoikin pääpainon kulttuurisuhteisiin. Vuonna 1936 Helsingissä perustettiin Suomalais-Virolainen Seura. Kekkonen oli seuran jäsen sekä sen esimies vuosina 1938–1944. Suomalais-Virolaisen Seuran jäsenistö oli arvovaltaista. Esimerkiksi perustavassa kokouksessa olivat läsnä J. K. Paasikivi, Kyösti Kallio, Urho Kekkonen, Kustaa Vilkuna, V. J. Sukselainen, Martti Haavio ja O. W. Louhivuori. Seura asetti tavoitteekseen tehdä Viroa ja sen kulttuuria tunnetuksi Suomessa sekä työskennellä maiden hyvien, luottamuksellisten suhteiden säilyttämiseksi ja lujittamiseksi. Ensimmäisenä toimintavuotenaan Suomalais-Virolainen Seura solmi yhteydet vastaaviin virolaisiin järjestöihin.¹⁰

Lokakuussa 1939 Neuvostoliitto esitti Virolle uhkavaatimuksen, jossa vaadittiin alueita sotilastukikohtia varten. Kuultuaan asiasta Kekkonen neuvotteli ulkoministeriön kanssa. Häntä houkutti ajatus tukea Viroa Pohjoismaiden diplomaattien yhteisellä esiintymisellä Moskovassa, koska uhkaava tukikohtasopimus saattoi olla vaarana myös Suomen turvallisuudelle. Kekkonen tekikin asiasta esityksen pääministeri A. K. Cajanderille, mutta sen realisoimiseksi puuttuivat edellytykset.¹¹

Suomalais-Virolaisella Seuralla oli erityinen rooli Suomen ja Viron välisten suhteiden järjestelijänä toisen maailmansodan aikana. Saksan miehittettyä Viron kesä-heinäkuussa 1941 tilanne maassa alkoi vähitellen kiristyä. Virolaisia pakolaisia virtasi Suomeen vuosina 1943–1944. Suomalais-Virolainen Seura teki voimakkaasti työtä pakolaisten auttamiseksi. Toiminta henkilöityi vahvasti Urho Kekkoseen ja Kustaa Vilkunaan. Kekkonen oli ollut seuran ensimmäisenä esimiehenä vuodesta 1938 lähtien ja hän ajoi pakolaisasiaa muun muassa poliittisella tasolla, vaikka asia koettiin arkaluontoiseksi. Olihan Saksa Suomen liittolainen sodassa Neuvostoliittoa vastaan.¹²

”Mitä ylioppilas harrastaa ja ajattelee tänään, sitä harrastaa ja ajattelee huomenna koko maa”¹³

Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan (SELL) ylioppilaskilpailuperinne alkoi vuonna 1923. Viron akateemisten urheiluliitto järjesti tuolloin Tartossa ensimmäiset kilpailut. SELL:n kilpailuja järjestettiin vuoteen 1940 asti: kesäkilpailuja 14 kertaa ja talvikilpailuja kuusi kertaa. Shakissa kilpailtiin puolestaan kolmesti. Kahdessa ensimmäisessä kilpailussa (Tartossa ja Riiasa) mukana olivat myös puolalaiset, mutta jatkossa heidät suljettiin pois liettualaisten vaatimuksesta. Muodollisena syynä oli, että Puola ei kuulunut Baltiaan. Todellisuudessa taustalla vaikuttivat epäilemättä Puolan ja Liettuan aluekiistat.¹⁴

Urho Kekkonen osallistui itsekin SELL:n kilpailutoimintaan 1920-luvulla niin urheilijana kuin urheiluorganisaattorina. Kolmansissa kilpailuissa vuonna 1926 Kekkonen sijoittui kolmiloikassa kolmanneksi tuloksella 12.84. Korkeushypyssä hän ylitti 180 senttimetriä, joka oli samalla akateemisten uusi ennätys.¹⁵

Kilpailujen jälkeen ilmestyi 12.10.1926 *Suomen Urheilulehdessä* artikkeli *Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään*. Kirjoituksen oli allekirjoittanut nimimerkki U.K. eli nimimerkin takana oli Urho Kekkonen. Artikkelin alussa Kekkonen kertoi kilpailujen herättämistä epäluuloista: ”Äskettäin Helsingissä suoritettut Baltian maiden ja Suomen akateemiset urheilukilpailut otettiin täällä Suomessa, silloin kuin ennakkotiedot kilpailujen järjestämisestä alkoivat saada kiinteän muodon, verrattain kyl-

mästi vastaan. Suomalaiset ylioppilasurheilupiirit ajattelivat, että on aivan mahdotonta saada aikaan kunnollista maiden välistä ottelua, koska Itämerenmaiden kansojen urheilutaso on sentään meihin verraten verrattain alkuperäisellä asteella. Mutta kun Suomen ylioppilaskunta vakaasti tahtoi, että Suomen Akateemisen Urheiluliiton [SAUL] on balttilaiset ylioppilaskisat tänä syksynä järjestettävä, ja kun kaikki Baltian maat, Eesti, Latvia ja Liettua, lupautuivat lähettämään kukin edustavan joukkueen kilpailuihin, uskalsi SAUL syyskisat panna toimeen.”¹⁶



Suomi-Viro-maaottelun 200 metrin juoksuun Kouvolassa kesäkuussa 1939 osallistui sisäradalta Konstantin Ivanov, Viljo Miettinen (voittaja), Martti Määttänen (toinen) ja Harry Aumere (kolmas). (Suomen Urheilumuseo)

Kylmäkiskoisuuden taustalla vaikuttivat epäilemättä urheilulliset ja ulkopolitiittiset syyt. Suomi oli tuolloin yleisurheilussa ”suurvalta”. Maaotteluita oli jo käyty Ranskan ja Ruotsin kanssa, ja erityisesti Ruotsi-otteluisissa olivat panoksena olleet paitsi maaotteluvoitto ja kovat tulokset myös henkisen yllytyksen saaminen naapurimaasta. Suomi-Ruotsi-maaottelut

olivatkin herättäneet vahvoja tunteita niin urheilijoiden kuin kilpailuja seuranneen yleisön keskuudessa. Poliittisella puolella niin sanottu reu-
navaltiopoliitikka eli Suomen, Puolan ja Baltian maiden yhteistyö oli
poissa päiväjärjestyksestä ja ulkopoliittisena linjana oli suuntautuminen
Kansainliittoon ja Pohjoismaihin, käytännössä Ruotsiin. Samanaikaisesti
Suomen sisäpolitiikassa kärjistyi kiista suomen ja ruotsin kielten asemas-
ta. Aitosuomalaiset määrittelivät suomalaisuuden suomenkielisytenä ja
”kansallisella” tarkoitettiin suomen kieltä. Ylioppilaspiirit olivat vahvasti
aitosuomalaisuuden kannalla. Kun osakunnat suunnittelivat yhteistyöso-
pimuksia virolaisten vastaavien järjestöjen kanssa, ei ollut ihme, että
myös urheilurintamalla haluttiin vahvistaa yhteyksiä etelän suuntaan.
Kilpailut osoittautuivat onnistuneiksi myös urheilullisesti. Kekkonen sa-
noin: ”Vieraamme ylittivät odotukset”.¹⁷

Kilpailujen tulevaisuus oli kuitenkin epävarma. Myös Kekkonen epäi-
li, ”kannattaako Suomen ylioppilasurheilun hakea kiinteämpiä suhteita
Baltian maiden ylioppilasurheilun kanssa”. Varauksellisen näkemyksen
taustalla oli Baltian maiden urheilun taso verrattuna Suomeen. Balttilai-
sista urheilijoista ei olisi vastusta suomalaisille laajalla rintamalla: ”Suom-
en urheiluelämällä ei ainakaan yleisurheilun alalla ole vielä lähivuosina
kai mitään opittavaa Itämeren maiden urheiluelämältä, sillä onhan Suomi
saanut monia vuosia ennen kuin mainitut maat tuntea urheilun valloit-
tavan sijan kansan ajatuksissa ja tottumuksissa. Nämä äskettäin itsenäis-
tyneet, säälimättömän vieraan sorron alta vapautuneet maat, eivät olleet
olleet tilaisuudessa Suomen lailla harjottamaan urheilua arkisessa muo-
dossa jo sen alkua ajoista lähtien. Suomi on kerta kaikkiaan vielä huomata-
tavasti ylivoimainen Baltian maiden rinnalla yleisurheilun alalla.”¹⁸

Suomalaisen yleisurheilun korkea taso ei kuitenkaan Kekkonen mie-
lestä oikeuttanut ”kieltäytymään suhteista takapajulla olevien sukulais-
kansojemme kanssa”. Koska urheilun avulla vahvistettiin kansallista
identiteettiä, jalostettiin rotua ja luotiin uusia elinvoimaisia sukupolvia,
suomalaisten velvollisuutena oli auttaa Itämeren maiden kansoja: ”...sillä
meidän velvollisuutemme on, parempiosaisina sukulaisina, naapureina ja
kohtalotovereina, antaa kaikkea sitä apua ja kehotusta, mitä voimme urhei-
luesimerkillämme vielä tällä hetkellä verrattain kehittymättömissä oloissa
oleville Baltian maille antaa. Ja tämä yhteys, jossa me olemme antavana
puolena, Eesti, Latvia ja Liettua, vastaanottavina puolina, on parhaiten
järjestettävissä juuri ylioppilasurheilun puitteissa, sillä, niinkuin Suomes-

sakin aikoinaan, muodostaa Itämerenmaissa juuri ylioppilaat urheiluväen kantajoukon. Jos me pystymme näiden maiden ylioppilaille opettamaan jotakin, niin saamme olla vakuutetut siitä, että tuo opetus koituu hyvinkin pian sanotun maan koko urheiluelämän hyväksi. Ylioppilaskisojen merkitys ei rajotu näinollen vain suljettuun ylioppilaspiiriin, se ulottuu laajan kansan hyväksi, sillä yleinen tosiasia on, että se mitä ylioppilas harrastaa ja ajattelee tänään, sitä harrastaa ja ajattelee huomenna koko maa.”¹⁹

Kekkonen sanoma oli selvä. Hän toi selkeästi esiin urheilun yhteiskunnallisen merkityksen koko kansalle. Urheilu oli Kekkonen mielestä osa kansalaisyhteiskuntaa – ruumiillisesti ja henkisesti vahvojen nuorten kasvattamista isänmaan palvelukseen. Tämän ajatuksen Kekkonen oli tuonut esille jo useissa eri yhteyksissä. Esimerkiksi kirjoituksessaan *Urheilun merkitys* 1922 Kekkonen arvioi kansainvälisillä kilpailukentillä saavutettujen voittojen merkityksen suureksi, mutta urheilulla oli myös suuri ”sisäpoliittinen merkitys”: ”Eikä suomalainen urheilu kohdistu, eikä saakaan kohdistua vain yksinomaan voittojen tavoitteluun ulkomaisilla, enempi kuin kotimaisillakaan kilpailukentillä, vaan se kohdistuu ja sen on kohdistuttava kasvattamaan kansastamme voimakasta ja elämänhaluista, terästävä sukupolvi sukupolvelta rotuamme, niin että maassamme on kerran kansa, joka kestää ja joka valloittaa onnensa työllään ja toiminnallaan. Kilpailijat ja hiihtoladut olkoot innostajina, mutta ei voitot ainoina päämäärinä, ei kunnian tavoittelu yksinomaan kannustimena. Jokaisen urheilijan korkeimpana päämääränä on olevana kilparadalle ja hiihtoladulle lähtiessään: ”Terve sielu terveessä ruumiissa”.”²⁰

Vaikka Kekkonen korosti kirjoituksessaan urheilun kansallista merkitystä, kiinnittää kirjoituksessa huomiota myös Suomen ulkopoliittikan nostaminen mukaan tekstiin²¹. Poliittiset suhteet, kaupallinen kanssakäyminen ja urheiluyhteistyö tulivat tasavertaisina esiin. Yhteistyö Suomen ja Baltian maiden kesken tulisi Kekkonen mielestä laajalti vahvistumaan. Näillä sanoilla Kekkonen ilmoittautui itse asiassa niin sanotun reunavaltioyhteistyön (ei politiikan) kannattajaksi. Kekkonen kirjoitti: ”Suomen ulkopoliittikalla yleensäkin tulee tästä lähtien olemaan entistään enemmän taipumuksena lähestyä Baltian maita ja muovilla menettelytapansa ja ohjelmansa niiden vaatimuksia huomioonottaen, sillä näiden maiden asema lännen etuvartijoina itää vastaan pakottaa ne läheiseen vuorovaikutukseen ja kiinteään yhteistyöhön keskenään. Kanssakäyminen kaupallisella alalla Suomen ja Baltian maiden välillä tulee myös ajanmittaan

kasvamaan. Kaikkinaiset suhteet tulevat lujittumaan ja on onnellista tälle maamme menestykselle niin ensiluokkaiselle asialle, että myös maiden urheiluelämä on löytänyt edes urheiluottelujen muodossa varsin voimakkaita yhteisiä kiintopisteitä. Ja kun Suomen ylioppilaskunta on ottanut erääksi ylioppilaspolitiikkansa tehtäväksi balttilaisten urheilusuhteitten lujittamisen, niin olisi aivan poissa laidalta, jos SAUL suhtautuisi poistytöntävästi Baltian maiden yliopistojen urheiluihin ja sen edustajiin.”²²

Kekkonen sanat olivat poliittisesti sopusoinnussa Maalaisliiton ja Edistyspuoleen linjojen kanssa. Eteläinen suunta oli vaihtoehto erityisesti oikeiston ja ruotsalaisten ajamalle skandinaaviselle suuntaukselle. Ylioppilaskunnan, Akateemisen Karjala-Seuran ja monien ylioppilasjärjestöjen myönteinen suhtautuminen heimotyöhön ja kanssakäymiseen erityisesti Viron suuntaan sisältyi myös Kekkonen henkilökohtaiseen aatemaailmaan. Kekkonen oli itse todennut Tamminiemessä toukokuussa vuonna 1964 pitämässään puheessa kuuluvansa siihen sukupolveen, jolle Unkarin- ja Viron-kysymys oli tunneperäinen²³.

Artikkelin lopussa Kekkonen suuntasi urheilurintamalla katset tulevaan ja asetti vaatimuksen Suomen Akateemisten Urheiluliitolle. Kekkonen mielestä oli selvää, että urheilu eli Baltiassa nousukautta ja näiden maiden urheilijat tulisivat nousemaan kansainväliselle tasolle. Olisi siten tärkeää, että Suomella olisi ollut ensimmäisenä säännölliset kilpailuyhteydet Baltian maihin. Kekkonen mukaan ”siltoin emme enää toimi yksinomaan antajina, siltoin on meillä suomalaisilla jo opittavaakin naapureiltamme”. Näin ollen SAUL:n tuli lujittaa entisestään urheilusuhteita Baltian maiden suuntaan. Suomesta tuli lähettää edustavia urheilijoita Virossa, Latviassa ja Liettuassa järjestettäviin akateemisiin urheilukilpailuihin. Kekkonen mielestä taloudelliset resurssit eivät saisi olla perusteina urheiluyhteistyön epäämiselle. Kekkosella oli myös ratkaisuehdotus: ”... SAUL rahanpuutteessa kituvana liittona olisi ilman apua aivan kykenemätön urheilumatkoja, jopa kotimaisia kansainvälisiä kilpailujakin, järjestämään, on ylioppilaskunnan astuttava taloudellisesti avustamalla tekemään yhteistyö ulkomaitten kanssa mahdolliseksi.”²⁴

Henkilökohtaisesti Kekkonen jatkoi urheiluorganisaattorina SELL:n tapahtumissa. Riiaassa vuonna 1928 pidetyssä konferenssissa hän toimi Suomen valtuuskunnan johtajana. Muutoinkin SELL:n kilpailut pysyivät Kekkonen mielessä läpi vuosikymmenten. Esimerkiksi Tarton yliopistossa vuonna 1964 pitämässään puheessa hän muisti mainita olleensa

aktiivurheilijana mukana kilpailemassa Helsingin yliopiston edustajana Tarton yliopiston ylioppilaskunnan edustajia vastaan SELL:n kilpailuisa: ”Omasta puolestani toivon, että nämäkin riemukkaat ylioppilaskilpailut voitaisiin vielä herättää henkiin”.²⁵

”Kahden veljeskansan välinen maaottelu on aina ystävyysottelu”²⁶

Suomen ja Viron välillä kilpailtiin säännöllisesti useissa urheilulajeissa 1920- ja 1930-luvuilla. Jalkapallossa maaottelut aloitettiin jo vuonna 1920 ja jääpallossa vuonna 1923. Jääpallossa suomalaiset voittivat kaikki maaottelut. Jalkapallossa oli tasaisempaa: voittoja otettiin puolin ja toisin ja myös tasapelejä mahtui tilastoihin. Pesäpallo oli puolestaan osa Suomen suojeluskuntajärjestön ja Viron Kaitseliitin välistä urheilullista kanssakäymistä 1920-luvulla. Sittenmin 1930-luvulla SVUL:n pesäpallolaisto otti pesäpallopropagandan levittämisen vastuulleen: suomalaisjoukkueet pelasivat naapurimaissa näytösotteluita ja ensimmäinen virallinen maaottelu pelattiin vuonna 1932. Kaikkiaan pesäpallomaaotteluita pelattiin neljä. Jotta kamppailut olisivat olleet tasaisempia, Suomi pelasi B-maajoukkueellaan virolaisia vastaan. Ensimmäisessä kolmessa ottelussa suomalaiset olivat silti ylivoimaisia, mutta vuonna 1935 suomalaiset kärsivät yllättävän 3–4 tappion. Tämän jälkeen pesäpallomaaotteluita ei enää pelattu. Miksi näin? Olisiko Suomi ollut parhaalla kokoonpanollaan liian ylivoimainen? Kirvelikö tappio virolaisille vai olivatko taustalla kenties poliittiset syyt? Molemmista maista oli 1930-luvulla vahvaa äärioikeistolaista liikehdintää, mikä huipentui suomalais-virolaisissa suhteissa suomalaisten oikeistopiirien ja maanpuolustustyössä mukana olleiden henkilöiden tukemaan virolaisen Vapaussoturien liiton vallankaappausyritykseen. Vallanvaihtoyritys epäonnistui ja suomalaisten osuus hankkeen suunnittelussa paljastui. Tämä aiheutti diplomaattista hankausta maiden välillä. Samalla suojeluskunnan ja Kaitseliitin yhteistyöhön liittynyt pesäpallovaihto laantui. Toisaalta hiihdon parissa yhteistyösuhteet säilyivät järjestöjen välillä 1930-luvun jälkipuoliskollakin.²⁷

Ammunta ja paini olivat sekä suomalaisten että virolaisten kansallisia ylpeyden aiheita. Maat nousivat ammunnan kärkimaiksi 1930-luvulla,

mihin väistämättä vaikuttivat voimakas suojeluskuntatyö Suomessa ja Kaitseliit-järjestön toiminta Virossa. Myös painissa molemmat maat menestyivät erinomaisesti aina olympiatasolle saakka ja keskinäiset väennöt olivat hyvin tiukkoja. Nyrkkeilyn osalta ensimmäinen maaottelu käytiin 17.12.1926. Vuosina 1926–1938 käytiinkin joka vuosi nyrkkeilymaaotteluita, jotka ”veljellisessä hengessä” voitettiin lähes vuoron perään.²⁸

Kahdenkeskiset urheilutapahtumat saivat myös runsaasti palstatilaa kummankin maan lehdissä. Edellä mainittujen lajien ohella kanssakäymistä oli muun muassa purjehduksessa, uinnissa ja koululaisten kilpailuissa. Yleisurheilu nousi kuitenkin kaikkien muiden lajien ylitse. Yleisesti ottaen maiden urheilusuhteet monipuolistivat ja vakiinnuttivat veljeskansojen välisiä suhteita. Maaottelut Suomea vastaan merkitsivät virolaisille usein jotain samanlaista kuin suomalaisille Suomi-Ruotsi-maaottelut. Suomalaiset olivat pitäneet virolaisia eräänlaisessa ”pikkuveljen” asemassa, mutta urheilurintamalla virolaisilla oli oiva mahdollisuus horjuttaa tätä asetelmaa.²⁹



Sisäministeri Urho Kekkonen ja rouva Sylvi Kekkonen Tallinnan satamassa matkalla seuraamaan Suomi-Viro-yleisurheilumaaottelua. Kuvan oikeassa laidassa Viron sisäministeri Richard Veermaa. (Tuglas-seuran arkisto)

Kekkoselle urheilu oli osa kansallista ja isänmaallista työtä sekä ulkopoliittikkaa, minkä hän toi suoraan esille muun muassa pohtiessaan Suomen yleisurheilun ulkomaisia suhteita syyskuussa 1933. Kekkonen mielestä urheilun avulla oli mahdollista edistää maan kansainvälistä arvostusta: ”Me lähdemme siitä, että urheilun avulla tulee levittää tietoisuutta maastamme ja sen oloista, urheilun avulla tulee hankkia ystäviä ulkona maailmalta, urheilun avulla tulee vahvistaa itsenäisyyttämme ja sen perusteita.”³⁰

Edelleen Kekkonen julisti isänmaan menestyksen vaativan nuorison kasvattamista ruumiiltaan ja hengeltään kelvollisiksi tehtäviinsä. Urheilukasvatus oli keino tähän päämäärään: ”Se opettaa nuorison ymmärtämään, että kaikkien saavutusten edellytys on työ. Mutta urheilu opettaa samalla, että niin kuin urheilussa menestys on hellittämättömän työn ja henkisen kuntoisuuden tuloksena, niin on yksilön menestys yhteiskunnassa, samoin kuin kansakunnankin menestys ja hyvinvointi, työstä ja siveellisestä kunnosta riippuvainen. Tällä tavoin urheilu luo pohjan oikealle käsitykselle sen yhteiskunnan menestymisen edellytyksistä, johon kuulumme, ja jonka hyväksi olemme velvolliset työskentelemään.”³¹

Suomen ja Viron yleisurheilusuhteiden kehityksen taustalla oli osaltaan Los Angelesin vuoden 1932 olympialaisissa tapahtunut Paavo Nurmi -episodi, jonka seurauksena Suomen urheiluliiton puheenjohtaja Urho Kekkonen katkaisi yleisurheilusuhteet Ruotsiin. Taustalla olivat ruotsalaisten Nurmea kohtaan esittämät syytökset sala-ammattilaisuudesta (rahapalkkiot). Kekkonen käänsi katseensa entistä vahvemmin etelään: yleisurheilumaaotteluja voitaisiin käydä jatkossa Viron kanssa. Asiassa vaikuttivat epäilemättä osaltaan myös SELL:n onnistuneet kilpailut ja se, että useissa muissa urheilulajeissa oli maaotteluita järjestetty. Yleisurheilussa olivat maaottelusuhteet Ruotsin kanssa poikki vuoteen 1939. Viro-otteluita järjestettiin puolestaan vuosina 1934–1939. Maiden välisen tasoeron vuoksi Suomi tosin kilpaili B-joukkueella.³²

Kekkonen ”hajasijoitti” Viro-ottelut maakuntiin, koska hän halusi osoittaa luottamusta maakuntien urheilua kohtaan ja edistää urheilutoiminnan leviämistä eri puolilla maata.³³ Urheilu oli Kekkonen mukaan muutoinkin enemmän maaseudun ja pienten maaseutukaupunkien kuin suurten asutuskeskusten asia. Suomessa suurimmissa kaupungeissa toimivat urheiluseurat olivat selkeästi vahvimpia, mutta syynä eivät yleensä olleet niiden omat kasvatit, vaan pikemminkin maaseudulta työansioiden

tms. vuoksi kaupunkeihin muuttaneet. Kekkonen mielestä tulikin pyrkiä ”estämään nuorten nousevien kykyjen” siirtyminen tutuilta ja turvallisilta kotiseuduiltaan vieraisiin oloihin. Ympäristön ja olosuhteiden muutos eivät olleet kaikille hyväksi. Kekkonen mielestä oli myös muistettava, että huippu-urheilu ja joukkourheilu tukivat toinen toisiaan. Maaotteluiden hajasijoittaminen maakuntiin edisti urheilupropagandan levittämistä ympäri Suomea: ”On yleisesti tunnettua ja tunnustettua, mikä tärkeä merkitys huippu-urheilijoilla on urheiluelämän kaikinpuoliselle voimistumiselle. Niinpä onkin huippu-urheilun edistäminen paras keino joukkourheilun kehittämiseksi. Samaten huippu-urheilu laajentaa urheilutoiminnan pohjaa yleensä, nostattaa mielenkiintoa urheiluun, tekee sen kansanomaiseksi j.n.e. Mutta siellä, missä ei ylimmän luokan huippu-urheilua ole saatu nousemaan, on mahdollisuus yleisen urheilupropagandan avulla saada mielenkiinto urheilua kohtaan heräämään.” Näin kirjoitti Urho Kekkonen *Satakunnan Kansaan* elokuussa 1935 Porin Tarmon järjestämän Suomi-Viro-yleisurheilumaaottelun kynnyksellä.³⁴

Ensimmäinen Viro-Suomi-maaottelu yleisurheilussa oli käyty Tallinnassa elokuussa 1934. Tilaisuutta olivat kunnioittaneet läsnäolollaan molempien valtioiden päämiehet: Virossa valtionhoitaja Konstantin Päts ja Suomesta tasavallan presidentti P. E. Svinhufvud³⁵. Kilpailut käytiin veljellisessä hengessä, minkä myös Kekkonen noteerasi korulausein seuraavan maaottelun kynnyksellä: ”Maaottelut muodostuvat joskus repiväksi taisteluksi, mutta kahden veljeskansan välinen maaottelu on aina ystävyysottelu, olipa taistelu voitosta kuinka kireä tahansa. Viron-Suomen maaottelu viime kesänä Tallinnassa oli suomalaisille veljesystävyyden korkea juhla, josta joukkueemme jokainen jäsen on isännille rajattomasti kiitollinen.”³⁶ Kekkonen kirjoitus oli selkeä piikki Ruotsin suuntaan. Ari Uino on kirjoittanut, että Kekkoselle urheilulla oli Viron-suhteissa välinearvoa: urheilu lähensi veljeskansoja. Uinon mukaan Kekkonen ei koskaan unohtanut urheilun yhteiskunta- ja varsinkin ulkopoliittista merkitystä.³⁷

Urheilullisesti ensimmäiset maaottelut kulkivat pitkälti suomalaisten komennossa. Tallinnassa pidetyn vuoden 1936 maaottelun jälkeen Eesti *Sporidileht* kirjoitti, että seuraavien kymmenen vuoden aikana virolaisten maaottelutappiot olisivat etukäteen varmoja: ”Suomalaisia otteluissa kiinnostaa mahdollisuus testata nuoria kykyjään, Suomen maa-perällä käytävien otteluiden järjestäminen maaseutukaupungeissa taas

auttaa tekemään yleisurheilua laajalti tunnetuksi.” Valoa tunnelin päässä oli kuitenkin tulossa varsin nopeasti. Seuraavassa maaottelussa vuonna 1937 Kuopiossa Suomen ylivoima ei enää ollut murskaava: suomalaiset voittivat pistein 100–91. Kovimmasta virolaisten tuloksesta vastasi nuori lupaus Ruudi Toomsalu, joka voitti 100 metrin juoksun kovalla ajalla 10,7. Aika olisi vielä vuonna 1950 riittänyt Euroopan mestaruuteen. Kekkosen SELL:n vuoden 1926 kilpailujen jälkeen esittämä ennustus balttilaisen urheilun noususta oli osoittautumassa todeksi.³⁸

Kuopion yleisurheilumaaottelun jälkeisessä banquetissa Kekkonen sai tunnustuksen, joka osoitti kuinka suuressa arvossa virolaiset pitivät Kekosta. Viron joukkueen johtaja Aleksander Paluvere luovutti Kekkoselle Viron urheilun korkeimman ansiomerkin.³⁹

Viides Suomi-Viro yleisurheilumaaottelu oteltiin Tallinnassa vuonna 1938. *Rahvalehti*’in sanoin suomalaisia johti ”Suomen yleisurheilujoukkojen komentaja”, sisäministeri Urho Kekkonen. Lehti muistutti lukijoilleen Kekkosen olleen ja olevan edelleen kovan luokan korkeushyppääjä. Itse maaotteluun Suomi oli lähtenyt nuorella, mutta ei suinkaan heikolla joukkueella. Kärkinimet eivät olleet mukana, koska he valmistautuivat tulossa olevaan Unkari-otteluun. Kekkonen kuitenkin muistutti, että suomalaisten mieleen oli jäänyt Kuopion-ottelun tulos ja virolaisen yleisurheilun tason nousu: ”Lahden taakse on kantautunut tietoja kilpailijoihne hyvistä saavutuksista, siksi emme halunneet lähteä matkaan heikolla joukkueella”. Tunnettuja suomalaisurheilijat eivät kuitenkaan olleet. Kuvaavaa on, että selostaessaan maaottelua *Suomen Urheilulehti* otsikoi *’Tuntemattomien’ maaottelumiesten matkalla*. Kun Kekkonen puolestaan halusi laivalla tutustua joukkueeseen, ei löytynyt ketään, joka olisi voinut esitellä urheilijat hänelle: kukaan ei tuntenut kaikkia. Itse maaottelu kulkin sitten suomalaistahdissa ja Suomi voitti selkein pistein 112–80. Virolainen Ruudi Toomsalu voitti odotetusti ja isäntien suureksi riemuksi 100 ja 200 metrin juoksut sekä pituushypyn.⁴⁰

Maaottelun jälkeisillä illallisilla Kekkonen toi jälleen kerran esille maaottelujen ja urheilun merkityksen laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Toomsalun muistelmien mukaan Kekkonen korosti urheilun ja maaotteluiden suurta merkitystä maiden välisten suhteiden edistämiseksi.⁴¹ Urheilulla lisättiin maiden välistä keskinäistä kanssakäymistä, lisättiin tietoutta naapurimaasta ja ennen kaikkea luotiin pysyviä ystävyysuhteita. Nämä suhteet kantoivat pitkälle, aina toisen maailmansodan jälkeisille

Neuvosto-Viron vuosikymmenille. Tapaamisissa muisteltiin lämpimästi sotavuosia edeltäneitä urheilukoitoksia.

Rautaesiripun raottaminen

Toisen maailmansodan seurauksena Virosta tuli osa Neuvostoliittoa ja yhteydet muun muassa Suomen suuntaan katkesivat useiksi vuosiksi. Yleisurheilijat tapasivat toisensa maaottelussa seuraavan kerran juhannuksena vuonna 1957 Tallinnan stadionilla, joka ajan hengen mukaisesti oli nimetty Komsomolille. Urheilullisesti toistui vanha kaava: Suomi voitti pistein 122–103. Urho Kekkonen ei tällä kertaa ollut maaottelussa henkilökohtaisesti paikalla, mutta Suomen yleisurheiluliiton kunniapuheenjohtaja oli kuitenkin hengessä mukana. Kekkonen oli esimerkiksi lahjoittanut erikoispalkinnon parhaalle virolaisurheilijalle. Pitkien matkojen juoksija Hubert Pärnakivi sai pokaalin, johon oli kaiverrettu teksti: ”Kunniapalkinto yleisurheilun hyväksi Urho Kekkonen 3.9.1900–3.9.1950.” Tuolloin Urho Kekkonen, Lauri Posti ja Kustaa Vilkuna olivat kuitenkin pohtineet myös mahdollisuutta käydä Virossa. Viro oli jälleen hiljaiselon vuosien jälkeen noussut Kekkosen mieleen.⁴²

Yleisurheilun osalta rautaesirippu oli rakoillut, ja se raottui lisää, kun vielä maaotteluvuoden 1957 syksyllä vihittiin Tartossa käyttöön yliopiston uusi stadion Helsingin yliopiston ja Tarton yliopiston yleisurheilukilpailuilla. Erityisen merkittäväksi tapahtuman teki se, että ensimmäistä kertaa sodan jälkeen Tartossa oli ulkomaalaisia – vieläpä suomalaisia. Koko kaupunki eli kilpailuissa mukana ja katsomot olivat täysiä. Kansa oli tullut seuraamaan kilpailuja tai, kuten Kulle Raig kirjoittaa, ”[seuraamaan] suomalaisia ja kuuntelemaan Maamme-laulua”, jolla oli suuri symbolinen merkitys myös virolaisille.⁴³

Sama toistui juhannuksena vuonna 1963 Tartossa pidetyssä Viro-Suomi-yleisurheilumaaottelussa. Suomi voitti jälleen 179–161. Isäntämaan tappiollinen tulos ei kuitenkaan yleisöä suuremmin haitannut: suomalaisia ja heidän läsnäoloaan juhlittiin voimakkaasti. Kaikki tosin tapahtui KGB:n tiukan valvonnan alla, ja joillekin koitui juhlinnasta ikäviä seurauksia. Kiekonheittäjä Kaupo Metsur, ensimmäisiin sodanjälkeisiin maaotteluihin osallistunut urheilija, muisteli tapahtumia seuraavasti:

”Koko Tartto riemuitsi, kaikki suomalaiset olivat sankareita, sillä mahdollisuus kuulla tuohon aikaan puhuttavan suomea Tarton kaduilla sai aikaan todella suuren kansanjuhlan.”⁴⁴

On syytä muistaa, että Tartto oli neuvostovallan loppuun asti ulkopuolisilta suljettu. Kaupungissa sai oleskella päivällä, mutta ei yöaikaan. Kaupungissa järjestetyt yleisurheilukilpailut vaativatkin erikoisjärjestelyjä. Metsur kuvaa asiaa näin: ”Joka kerta, kun suomalaisia tuli kilpailemaan Tarttoon, piti hankkia heidän yöpymistään varten erikoislupa. Aina sitä ei saatu, ja niinpä yksi yliopistojen välinen kilpailu jouduttiin käymään Tallinnassa Komsomol-stadionilla.”⁴⁵

Urho Kekkosella oli merkittävä ja myös näkyvä rooli Suomen ja Viron yleisurheilusuhteiden luomisessa ja edistämässä. Yksin hän ei toki asioita pystynyt järjestelemään. Jo 1930-luvulla yhteyksiä Viroon ja etenkin virolaiseen urheiluun olivat organisoimassa Suomeen muuttaneet ja Suomen kansalaisuuden saaneet Kotkaksen veljekset Kallio (Kalju) ja Kalevi (Kalev). Veljeksistä Kalevi oli EM-tason yleisurheilija korkeushyppässä ja kiekonheitossa. Kallio oli puolestaan SM-tason pituushyppääjä. Lisäksi hän toimi urheilutoimittajana *Suomen Urheilulehdessä* ja *Aamulehdessä* vuosina 1930–1936 ja sotien jälkeen urheilujohtajana (esimerkiksi SVUL:n pääsihteerinä 1952–1962). Kotkaksen veljesten roolia ja osuutta Tarton yliopiston ja Helsingin yliopiston urheilijoiden välisten kontaktien luomisessa on pidetty erittäin tärkeänä.⁴⁶

Viron kieli, kansa ja kulttuuri voivat säilyttää elinvoimansa vain Virossa⁴⁷

Presidenttinä Urho Kekkonen teki Viroon epävirallisen matkan 11.–14. maaliskuuta 1964. Matkaa oli suunniteltu pidemmän aikaa. Virallinen vierailu ei tuolloin ollut poliittisista syistä mahdollinen, mutta kulttuurisyhteyksien luomista pohdittiin: ”Minulla oli mielessä jo muutama vuosi sitten, että paremmat yhteydet Unkariin ja Viroon olisi saatava aikaan, ei niinkään paljon valtiollisella pohjalla, sillä siinä minä ymmärsin olevan vaikeuksia, vaan enemmänkin epävirallisella, kulttuurisella ja yhteiskunnallisella pohjalla, mutta eteneminen tällä tiellä luonnollisestikin oli suoritettava varsin varovaisesti.”⁴⁸

Kekkosen vierailulla oli kauaskantoisia seurauksia: muun muassa lauttaliikenne Helsingin ja Tallinnan välillä avattiin jo seuraavana vuonna ja epäviralliset yhteydet Suomenlahden yli alkoivat vilkastua. Vierailunsa jälkeen Kekkonen lausui kantanaan, että virolaisuus saattoi säilyttää elinvoimansa vain Virossa. Yhteydet Neuvosto-Viroon olivat Kekkonen mielestä niin tärkeitä, että kontaktit emigranttijärjestöihin oli tarvittaessa uhrattava.⁴⁹

Kekkosen vierailua Virossa on pidetty merkittävänä tekijänä Suomen ja Viron sodanjälkeisten urheilusuhteiden kehittymiselle. Kekkonen henkilönä sai paljon huomiota urheilijoiden ja urheilumedian keskuudessa. Sen sijaan Neuvosto-Viron lehdissä selostettiin Kekkonen vierailua varsin niukkasanaisesti ja oikeaoppiseen tyyliin. *Sportdileht* painotti laajassa selostuksessaan Suomen presidentin urheilusaavutuksia. Kekkonen tapasi vierailunsa aikana myös vanhan urheilutoverinsa Ruudi Toomsalun, tosin virallisen ohjelman ulkopuolella Mustanmäen lähiössä.⁵⁰

Miksi Toomsalun tapaamista ei ollut sisällytetty viralliseen ohjelmaan? Olihan Kekkonen pyytänyt tapaamisia ja tapasi muun muassa kirjailija Friedebert Tuglasin ja arkkipiispa Jaan Kiivitin. Asiaa on pohtinut Kulle Raig, joka tulee perustellusti ajatukseen, että viranomaiset pitivät Toomsalua niin sanottuna ei-toivottuna henkilönä: Toomsalu oli opiskellut Yhdysvalloissa vuosina 1939–1940 Iowan yliopiston ja vuosina 1945–1946 New Yorkin yliopiston liikuntatieteellisissä tiedekunnissa. Hän oli siis ollut varsin kauan ”vahingollisen länsimaisen hapatuksen” vaikutuksessa. Tuona aikana epäluotettavan ja yhteiskunnallisesti vaarallisen henkilön leiman sai paljon vähemmästäkin. Kekkonen kuitenkin tapasi Toomsalun. Miesten välillä vaihdettiin merkkipäivinä sähkösanomia aina vuoteen 1980 saakka.⁵¹

Sportdileht siteerasi artikkelinsa alussa Urho Kekkonen Tarton yliopistossa maaliskuussa 1964 pitämän puheen urheiluosuutta. Puheessaan Kekkonen siirsi virolaiselle nuorisolle vastuun maansa henkisestä kehityksestä. Urheilu nousi Kekkonen puheessa tasavertaiseen asemaan tieteen ja kulttuuriyhteistyön kanssa. Urheilun alalla oli toisen maailmansodan jälkeen päästy kiistämättä nopeimmin tulokselliseen yhteistyöhön, mutta miksi Kekkonen nosti urheilun kansa- ja kielitieteiden rinnalle – samalle viivalle virolaisen kansallisen heräämisen symbolien (Kalevi-poeg) ja suurten kulttuurivaikuttajien (Lydia Koidula, Fr. R. Kreutzwald, Jaan Kross, Friedeberg Tuglas) kanssa? Kansallisen kulttuurin kautta

virolaiset olivat löytäneet henkisen omaleimaisuutensa, mutta mikä oli Kekkonen mielestä urheilun merkitys tässä kehityksessä?

Vastausta kysymyksiin voidaan etsiä palaamalla ajassa 40 vuotta taaksepäin, 1920-luvun alkuun. Suomessa koko yhteiskunnan – ja sen ohella urheilun – aatemaailmaa hallitsivat 1920- ja 1930-luvuilla isänmaallisuus ja maanpuolustus, kansakunnan itsetunto, rodunjalostus, kasvatuksellisuus ja raittius. Urheilijan ei katsottu edustavan vain urheilua, vaan häneen liitettiin monia arvoja: urheilija oli isänmaan puolustaja, rotunsa muotovalio, Suomi-kuvan rakentaja, kansakunnan identiteetin vahvistaja.⁵² Urho Kekkonen jakoi tämän arvomaailman. Hän näki urheilun merkityksen kansankunnan identiteetin voimistajana ja vahvistajana.⁵³

Sota-aikana Kekkonen oli toistanut samoja ajatuksia, tällä kertaa kohdistettuna suoraan itäiseen naapuriin. Esimerkiksi Berliinissä 1.–2. elokuuta 1942 pidetyssä Euroopan Urheiluliiton perustamista valmistelleessa kokouksessa Kekkonen oli puheenvuorossaan korostanut urheilun maanpuolustuksellista merkitystä ja kertonut, ”kuinka Suomessa ´ahnaan aasialaisen naapurin´ takia urheilun oli aina pitänyt palvella valtion ja kansakunnan olemassaoloa”. Urheilu oli Kekkonen mukaan kansojen taistelukyvyllä erittäin tärkeä – niin tärkeä, että sitä tuli ylläpitää jopa sodan aikana.⁵⁴

Samassa kontekstissa hän näki mitä todennäköisimmin myös virolaisen urheiluelämän merkityksen virolaisuudelle maan tultua osaksi Neuvostoliittoa. Kekkoselle hänen Viron-vierailunsa tärkein tavoite oli selvittää, mikä oli virolaisuuden asema ja tulevaisuus neuvostoyhteiskunnassa: ”... me olemme suurella hartaudella ja huolella ja joka tapauksessa mielenkiinnolla seuranneet sitä kehitystä, mikä Virossa on tapahtunut ja kysymme joka hetki, voiko virolaisuus, voiko eestiläisyys Virossa säilyä. Minä sanoisin sen perusteella, mitä minä näitten muutamien päivien aikana siellä näin ja koin, että virolaisuus voi säilyä Eestissä, Virossa ja se voi säilyä ainoastaan Virossa.” Kekkonen mielestä suomalaisilla oli tässä prosessissa puolustettavanaan myös omia etuja: ”...on meidän oma kansallinen etumme, että Virossa ja nimenomaan Virossa virolaisuus säilyy. Sen vuoksi meidän velvollisuutemme on ennakkoluulottomasti lisätä yhteyksiä Viroon ja virolaisiin, milloin siihen suinkin on mahdollisuutta.”⁵⁵ Tähän kontekstiin sopi erittäin hyvin maiden välisten urheilukontaktien elvyttäminen. Virolaisuuden ylläpitämiseksi ei kuitenkaan riittänyt yhteyksien luominen Viron henkiseen elämään ja kulttuuripiireihin, vaan

myös taloudellista kanssakäymistä oli ylläpidettävä ja kehitettävä. Tämän Kekkonen tiedosti hyvin.⁵⁶

Kekkosen maaliskuisen Viron vierailun ohjelmaan kuului hiihtoretki Käärrikulla. Ohjelmasta vastasi Tarton kaupunginjohtaja ja tunnettu urheilumies Heino Sisask, josta alkukesästä vuonna 1964 tuli Neuvosto-Viron liikunta- ja urheilukomitean puheenjohtaja. Järjestelyistä vastasivat myös ulkoministeri Arnold Green ja Viron kymmenottelijoiden valmentaja ja liikuntatieteellisen tiedekunnan opettaja Fred Kudu. Kekkosen pyynnöstä mukana oli myös maailman eliittiin kuulunut kuulantöytäjä, kiekonheittäjä ja kymmenottelija Heino Lipp.⁵⁷

Jälkikäteen on osoittautunut, että Käärrikun hiihtoretken jälkeisillä Kekkosen ja isäntien keskusteluilla oli kauaskantoisia seurauksia Suomen ja Viron urheilusuhteille. Virolaisten aloitteesta Kekkonen sai heti mahdollisuuden edesauttaa Tarton yliopistossa pitämänsä puheen urheiluosuuden käytäntöön panoa. Heino Sisaskin mukaan ulkoministeri Arnold Green ”sai mahdollisuuden pyytää Kekkoselta apua ja tukea Viron ja Suomen urheilusuhteiden lujittamisessa. Itse asiassa hän siis pyysi Kekkosta niiden erillissuhteiden takuumieheksi”. Erikoiseksi tilanteen kuitenkin teki Viron kansainvälinen status: ”Täytyy ottaa huomioon, että Viro oli osa Neuvostoliittoa eikä esimerkiksi maaotteluita voitu käydä itsenäisen maan ja osavaltion välillä. Niin kuitenkin juuri tapahtui”, Sisask muisteli.⁵⁸

Sisaskin oman statuksen vahvistumisella (nousu Neuvosto-Viron liikunta- ja urheilukomitean puheenjohtajaksi) oli vaikutusta Suomen ja Viron urheilusuhteiden vahvistumiseen. Sisask pystyi käytännössä vaikuttamaan asioihin: Esimerkiksi vuoden 1964 kilpailukalenterissa oli alkujaan vain kaksi kilpailua suomalaisten kanssa, mutta Sisaskin ensimmäisen virallisen Moskovan-vierailun jälkeen kilpailuja tuli kaikkiaan neljä lisää. Sisask pääsi vierailemaan Suomessa joulukuussa 1964 Neuvostoliiton viisihenkisen urheiludelegaation mukana. Tällöin hän myös tapasi tasavallan presidentti Urho Kekkosin: ”Presidentti otti meidät vastaan linnassa, tapaaminen kesti yli puolitoista tuntia. Kekkonen istutti minut viereensä vasemmalle puolelleen käyttäen monta kertaa mahdollisuutta keskustella kanssani viroksi. Hän kyseli, miten meillä Virossa menee ja mitä Green tekee. Hän myös lähetti Greenille terveisiä. Se, että Kekkonen puhui kanssani viroa, ei miellyttänyt lainkaan valtuuskunnan johtajaa ja niinpä minun piti oikein tarkkaan toistaa hänelle venäjäksi, mistä olimme presidentin kanssa puhuneet.”⁵⁹

Sisask ja Kekkonen tapasivat myös vuoden 1968 Ruotsi-Suomi yleisurheilumaaottelussa. Tällöin he keskustelivat pitkään Viron tilanteesta ja urheilusta. Kekkonen oli kiinnostunut etenkin siitä, kuinka virolaisuus oli säilyttänyt elinvoimansa uudessa yhteiskuntajärjestelmässä. Sisaskin mukaan Neuvostoliiton Helsingin suurlähetystön työntekijät seurasivat hermostuneina sivusta tuntemattomalla kielellä käytyä pitkää keskustelua. Sisask ja Kekkonen tapasivat vielä Salpausselän kilpailuissa vuonna 1969.⁶⁰

Kekkonen Viron vierailua seuranneista välittömistä urheilukontakteista nostettakoon esiin lokakuussa 1964 Tartossa järjestetyt Tarton ja Helsingin yliopistojen väliset yleisurheilukilpailut sekä koripallo-ottelu, johon Kekkonen asetti oman kiertopalkintonsa. Eleellä oli yllättävän vahvoja vaikutuksia. Moskovan suunnalta pyrittiin vuosien ajan lopettamaan tai rajoittamaan yliopistojen välisiä tapaamisia. Virolaiset urheilujohtajat puolestaan vetosivat toistuvasti ”Kekkonen kuppiin”: kilpailtiinhan tässä ystävällisen naapurimaan, YYA-sopimuksen takuumiehen, kunnianarvoisan Suomen presidentin henkilökohtaisesti asettamasta palkinnosta. Virolaisten mukaan ”Kekkonen kuppi” oli ”pelastusrengas”, johon vedottiin. Arnold Greenin mukaan: ”Laadimme kirjeen Moskovan urheilukomitealle, jossa ilmoitimme, ettei kilpailuja käy yllämainitusta syystä lakkauttaminen”. Vetoaminen Kekkonen asettamaan palkintoon ei enää myöhemmin auttanut: muutaman vuoden kuluttua Moskova kielsi Suomi-Viro-ottelut. Moskovan mukaan maaotteluita järjestivät vain itsenäiset valtiot keskenään. Sen sijaan osavaltioilla, jollainen Virokin oli, ei ollut tähän oikeutta.⁶¹

Suomen ja Viron väliset urheiluyhteydet olivat erityisen vilkkaat juuri Kekkonen vuonna 1964 tekemän Viron matkan jälkeisinä vuosina. Esimerkiksi vuonna 1967 maiden välillä järjestettiin yhteensä 19 maaottelua, kaikkiaan Suomessa ja Virossa kilpailtiin 74 kertaa. Viro lähetti Suomeen kyseisenä vuonna 300 urheilijaa ja otti vastaan Suomesta 400 urheilijaa. Aika huomioiden kanssakäyminen oli varsin vilkasta. Kyseisenä vuonna Uno Ausmees, Viron yleisurheiluliiton puheenjohtaja (1964–1979), vieraili Tampereella Suomi-Viro-Norja-maaottelussa. Tässä yhteydessä Ausmees tapasi myös Kekkonen. Keskustelun teemana oli jälleen – luonnollisesti – urheilu ja elämä Virossa, mutta ei kuitenkaan mitään poliittista, muistelee Ausmees.⁶²

Suojasäätä seurasi suhteiden viileneminen. Tšekkoslovakian kriisin, Prahan kevään 1968 tapahtumat ja erityisesti Suomen median kannanotot eivät miellyttäneet Moskovaa, joka puolestaan jopa kyseenalaisti Suomen puolueettomuuden. Euroopan poliittisen tilanteen kiristytessä ja idän ja lännen välisen ideologisen taistelun voimistuessa oli Suomen vaikutus Viron ja erityisesti Tallinnan suuntaan joutumassa suurennuslasin alle (televisio, turismi jne.). Tässä kontekstissa myös suomalais-virolaiset urheiluyhteydet alkoivat heikentyä. Vuosina 1972 ja 1973 käytiin enää pari kolme kilpailua ja lopulta Moskova kielsi Virolta kontaktit Suomen kanssa kokonaan. Eestin kommunistisen puolueen (ja yleensä NKP:n) ja KGB:n näkökulmasta Suomi edusti porvarillista vaaraa, elämäntapaa ja ideologiaa, joita vastaan tuli taistella kaikilla sektoreilla. Julkisuudessa kaikki oli luonnollisesti mitä parhaiten – ystävyyttä vannottiin, mutta silti yhteyksiä kontrolloitiin ja valvottiin yhä tarkemmin.⁶³

Uusi nousu maiden välisissä urheilusuhteissa tapahtui vasta Viron uudelleen itsenäistymisen myötä 1990-luvun vaihteessa. Tuolloin urheilusuhteet alkoivat palautua monien muiden yhteyksien tavoin ennen Neuvostoliiton virallista hajoamista sekä Suomen ja Viron diplomaattisuhteiden palauttamista. Suomen Valtakunnan Urheiluliiton lähetystö vieraili Eestin Sosialistisen Neuvostotasavallan Urheilukomitean vieraina kesällä 1988. Poliittisesti oli mielenkiintoista, että Neuvostoliiton Urheilukomitea oli antanut eestiläisille luvan solmia suoria urheilukosketuksia esimerkiksi Suomen kanssa. Asiaa edisti Eestin ulkoministeri Arnold Green. Suomalaiset olivat varovaisia ja halusivat varmistaa Neuvostoliiton hyväksyvän kehityksen. Neuvostoliitosta tuli hyväksynnän varmistava viesti helmikuussa 1989 ja urheiluyhteistyötä ryhdyttiin edistämään. Kahdenvälinen urheilijavaihtosopimus allekirjoitettiin lopulta 5.2.1991, yli puoli vuotta ennen Suomen ja Viron diplomaattisuhteiden palauttamista. Urheilusuhteiden virallistaminen merkitsi käytännössä maiden välisen urheilusuhteiden kaikinpuolista kehittämistä. Syyskuun 1991 alusta Suomen ja Viron urheilusuhteita hoidettiin virallisesti kahden itsenäisen maan välisenä kanssakäymisenä.⁶⁴

Urheilu lisää kanssakäymistä, tietoutta ja ystävyys-suhteita

Urho Kekkosta on pidetty estofilinä sekä ”henkeen ja vereen” urheilumiehenä. Onkin luontevaa, että suhteissaan eteläiseen naapuriin, Viroon, hän käytti urheilua yhtenä kanssakäymisen muotona. Kekkonen oli aktiivisesti edistämässä Suomen ja Viron urheilusuhteita ja ylioppilaspolitiikkaa jo nuoruudessaan ja sittemmin urheilujohtajan uransa eri vaiheissa. Tasavallan presidenttinäkään Kekkonen ei hylännyt Suomen ja Viron urheilusuhteita, vaan pyrki tukemaan ja kehittämään niitä kulloistenkin poliittisten reunaehtojen puitteissa.

Kekkonen toiminnan lähtökohdat olivat suomalaiskansallisessa ajattelussa, mitä kautta suhteet Viroon korostuivat. Kekkonen halusi edistää suhteita Viroon myös turvallisuuspoliittisista syistä – urheilu- ja kulttuurisuhteiden kehittäminen palveli osaltaan näitä pyrkimyksiä. Toisaalta Kekkonen pyrkimyksiä kehittää Suomen ja Viron urheilusuhteita on tarkasteltava myös puhtaasti urheilullisista lähtökohdista.

Kekkonen koki urheilun yhteiskunnallisen merkityksen vahvasti. Urheilu oli hänen mielestään osa kansalaiskasvatusta, nuorten kasvattamista isänmaan palvelukseen. Kekkonen myös rinnasti urheilusuhteet, kaupallisen kanssakäymisen ja poliittiset suhteet tasaveroiksi. Kekkoselle urheilu oli osa kansallista ja isänmaallista työtä sekä ulkopolitiikkaa. Sen avulla voitiin edistää Suomen asemaa ja arvostusta maailmalla sekä vahvistaa näin maan itsenäisyyttä. Kekkonen korosti siksi useaan otteeseen urheilun ja maaotteluiden merkitystä maiden – ja ihmisten – välisille suhteille. Urheilu lisäsi kanssakäymistä, tietoutta ja loi pysyviä ystävyys-suhteita. Näitä tavoitteitaan edistääkseen Kekkonen kirjoittikin ja puhui Viroon liittyvistä teemoista varsin runsaasti.

Urheilu tarjosi myös luontevan väylän ryhdyttyessä luomaan uudelleen Suomen ja Viron suhteita toisen maailmansodan jälkeen rautaesiripun vähitellen raottuessa. Erityisesti tämä kehitys korostui Kekkonen vuoden 1964 Viron vierailun jälkeen. Kekkonen käytti matkallaan tilaisuuden hyväkseen ja puhui – jälleen kerran – myös suomalais-virolaisten urheilusuhteiden puolesta.

Viitteet

- 1 Urho Kekkonen urheilumiehenä: Rillit pois ja riman yli. Toimittanut Ari Uino. Otava. Keuruu 1999, 5; www.kulleraig.com. Kulle Raig, Urheilu on kulttuuria. Urho Kekkonen Suomen ja Viron varhaisten urheilukontaktien kehittäjänä. Vuodelta 2009. Luettu 10.12.2014. (Jatkossa Raig 2009); Jouko Kokkonen, Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Bibliotheca Historica 119. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Hakapaino Oy. Helsinki 2008, 92–93.
- 2 Virolainen hengenvainio. Urho Kekkosen puhe Tarton yliopistossa 12.3.1964.
- 3 Myös Ari Uinon mukaan urheilu oli Kekkoselle kulttuuria, vaikka se oli suomalaiselle kulttuurikäsitykselle vieras ilmiö. Uino 1999, 65.
- 4 Virolainen hengenvainio. Urho Kekkosen puhe Tarton yliopistossa 12.3.1964.
- 5 Pekka Lilja ja Kulle Raig, Urho Kekkonen ja Viro. Minerva. Hämeenlinna 2006, 139.
- 6 Uino 1999; Lilja & Raig 2006; Raig 2009.
- 7 www.doria.fi/ukk.
- 8 Heikki Roiko-Jokela, Ylioppilas – Maakunta – Isänmaa: Pohjois-Pohjalainen Osakunta 1907–2007. Jouko XI. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1119. Karisto Oy. Hämeenlinna 2007, 193–198; Heikki Roiko-Jokela, Kekkonen – Viro – Virolaisuus. Teoksessa *Rakkaat heimoveljet: Unkari ja Suomi 1920–1945*. Anssi Halmesvirta (& Heikki Roiko-Jokela). Historietti Oy. Saarijärvi 2010, 84.
- 9 Roiko-Jokela 2010, 84.
- 10 Roiko-Jokela 2010, 85; Helena Sepp, Suomen silta kohtalon siltana 1919–1940. Teoksessa *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (1899–1952)*. Jouko X. Toimittajat Heikki Roiko-Jokela ja Heikki Seppänen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä 1997, 68.
- 11 Roiko-Jokela 2010, 84.
- 12 Roiko-Jokela 2010, 85. Katso tarkemmin pakolaiskysymyksestä ja Kekkosen roolista: Heikki Roiko-Jokela, Unelma vapaudesta: Virolaisten pako Saksan sorron alta Suomeen, Elämää Suomessa, Salamatkustusta Ruotsiin, Luovutuksia Neuvostoliittoon noin 1942–1955. Kopijyvä Oy. Jyväskylä 2001, passim; Ilkka Herlin, Kivijalasta harjahirteen: Kustaa Viikunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta. Otava. Keuruu 1993, 193–202.
- 13 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti.
- 14 Raig 2009.
- 15 Raig 2009.
- 16 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti.
- 17 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti; Yleisurheilumme ulkomaisista suhteista. Urho Kekkonen 28.9.1933. Voimistelu ja urheilu 20; Raig 2009.
- 18 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti.
- 19 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti.

- 20 Urheilun merkitys. Urho Kekkonen 23.3.1922, Kainuun Sanomat.
- 21 Lilja & Raig 2006, 34.
- 22 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti.
- 23 Presidentti Kekkonen puhe Tamminiemessä 14.5.1964. Nauhan kopio tekijällä.
- 24 Suomen ja Baltian maiden ylioppilasurheilua lähentämään. Urho Kekkonen 12.10.1926, Suomen Urheilulehti.
- 25 Raig 2009; Virolainen hengenvainio. Urho Kekkonen puhe Tarton yliopistossa 12.3.1964.
- 26 Urheilun voima on sen leviämisessä koko kansan keskuuteen. Urho Kekkonen. Satakunnan Kansa 17.8.1935.
- 27 Heikki Roiko-Jokela, Urheilu veljeskansojen sillan rakentajana – Suomen ja Viron urheilusuhteet poliittisten suhteiden varjossa. Teoksessa Olympialaiset ja naisliikunta satavuotiaat. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1996. Toimittanut Arto Nevala. Kitee 1996, 175–176; Antero Viherkenttä, Pesäpallo. Teoksessa Urheilumme Kasvot 3, palloilu. Keuruu 1978 (3. painos), 1101, 1103; Erkki Vasara, Valkoisen Suomen urheilivat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939. Bibliotheca Historica 23. Suomen Historiallinen Seura. Vammala 1997, 366, 370.
- 28 Roiko-Jokela 1996, 176; Juha Kanerva, Urheilu Suomen ja Viron yhdistäjänä. Teoksessa Soome Sild – Viron veräjät, Kahdeksan näkökulmaa suomalais-virolaisiin suhteisiin. Toimittanut Heikki Rausmaa. Helsinki 1992, 55–58; Vasara 1997, 370.
- 29 Roiko-Jokela 1996, 177; Lilja & Raig 2006, 60; Raig 2009. Katso Suomen ja Viron välisistä urheilutapahtumista lehdistössä esimerkiksi Eesti Spordileht 1920–1938.
- 30 Yleisurheilumme ulkomaisista suhteista. Urho Kekkonen 28.9.1933. Voimistelu ja urheilu 20/28.9.1933.
- 31 Kokkonen 2008, 121; Yleisurheilumme ulkomaisista suhteista. Urho Kekkonen radiopuhe 16.9.1933.
- 32 Ari Uino, Nuori Urho Kekkonen: Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900–1936). Jyväskylä 1985, 254–308; Heikki Roiko-Jokela, Taistelu Nurmesta! Urho Kekkonen toiminta amatööriurheilun puolesta. Teoksessa Se toinen Paavo Nurmi – ja varjoon jääneet. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1997. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä 1997, 59–77; Uino 1999, 167–170, 256; Lilja & Raig 2006, 60; Raig 2009.
- 33 Lilja & Raig 2006, 60; Urheilun voima on sen leviämisessä koko kansan keskuuteen. Urho Kekkonen. Satakunnan Kansa 17.8.1935.
- 34 Urheilun voima on sen leviämisessä koko kansan keskuuteen. Urho Kekkonen. Satakunnan Kansa 17.8.1935.
- 35 Lilja & Raig 2006, 60; Eesti Spordileht 8/1934.
- 36 Urheilun voima on sen leviämisessä koko kansan keskuuteen. Urho Kekkonen. Satakunnan Kansa 17.8.1935.
- 37 Uino 1999, 256.
- 38 Lilja & Raig 2006, 61; Raig 2009; Eesti Spordileht 7/1936, 6/1937.
- 39 Lilja & Raig 2006, 61; Raig 2009.
- 40 Lilja & Raig 2006, 62–66; Raig 2009; Rahvaleht 1938, 102; Eesti Spordileht 7/1938.
- 41 Lilja & Raig 2006, 66; Raig 2009.
- 42 Lilja & Raig 2006, 211; Raig 2009.

- 43 Lilja & Raig 2006, 211; Raig 2009.
- 44 Lilja & Raig 2006, 211–212; Raig 2009. Yleisurheilun ohella Suomen ja Viron ystävyysoteluissa oli käyty/käytiin muissakin lajeissa. Esimerkiksi marraskuussa 1963 nyrkkeilijät kohtasivat Tallinnassa: Spordileht 11.11.1963, 16.11.1963, 18.11.1963.
- 45 Lilja & Raig 2006, 212; Raig 2009.
- 46 Lilja & Raig 2006, 64–65; Raig 2009.
- 47 Presidentti Kekkonen puhe Tamminiemessä 14.5.1964. Nauhan kopio tekijällä.
- 48 Presidentti Kekkonen puhe Tamminiemessä 14.5.1964. Nauhan kopio tekijällä; Juhani Suomi, Presidentti Urho Kekkonen 1962–1968. Otava. Keuruu 1994, 254.
- 49 Suomi 1994, 256–258; Mati Graf & Heikki Roiko-Jokela, Vaarallinen Suomi. Suomi Eestin kommunistisen puolueen ja Neuvosto-Viron KGB:n silmin. Minerva. Jyväskylä 2004, 82–85.
- 50 Raig 2009; Spordileht 13.3.1964.
- 51 Lilja & Raig 2006, 161–162; Raig 2009.
- 52 Heikki Roiko-Jokela, Kuuliainen sielu, terve ruumis: Urheilu ja urheilukasvatus osana isänmaan rakentamista. Teoksessa Urheilu ja sota. Toimittaneet Heikki Roiko-Jokela & Esa Sironen. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2013–2014. Suomen urheiluhistoriallinen seura. Porvoo 2014, 69.
- 53 Urheilun merkitys. Urho Kekkonen 23.3.1922.
- 54 Markku Jokisipiä & Janne Könönen, Kolmannen valtakunnan vieraat: Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944. Otava. Keuruu 2013, 443, 446.
- 55 Presidentti Kekkonen puhe Tamminiemessä 14.5.1964. Nauhan kopio tekijällä.
- 56 Presidentti Kekkonen puhe Tamminiemessä 14.5.1964. Nauhan kopio tekijällä.
- 57 Lilja & Raig 2006, 120, katso myös 146–153, 212; Raig 2009.
- 58 Sisaskin muistelmista: Lilja & Raig 2006, 212; Raig 2009. Myös Heino Sisask, Eesti-Soome spordisidemend 1964–1974. Tallinn 2004. Eesti spordimuuseum.
- 59 Sisaskin muistelmista: Lilja & Raig 2006, 212–213; Raig 2009.
- 60 Sisaskin muistelmista: Lilja & Raig 2006, 213; Raig 2009.
- 61 Lilja & Raig 2006, 214; Raig 2009.
- 62 Ausmehen muistelmista, Lilja & Raig 2006, 214–215; Raig 2009.
- 63 Katso EKP:n ja KGB:n näkemyksistä Suomesta: Graf & Roiko-Jokela, 2004, passim.
- 64 Roiko-Jokela 1996, 179–180; Suomen Urheiluarkisto: SVUL:n arkisto: Urheilun kehittäminen Baltian maat, käänös faksista Neuvostoliiton Urheilukomitean 1. varapuheenjohtaja Gavrilinilta 2.2.1989; Urheilun kehittäminen Baltian maat, Jukka Uunilan matkakertomus Eestin Sosialistiseen Neuvostotasavaltaan 18–21.7.1988; Keskustelupöytäkirja Suomen ja Eestin urheiluvaihdosta vuoden 1990 osalta, pöytäkirja 18.1.1990; Suomen Valtakunnan Urheiluliitto 6.2.1991. Asia: Yhteistyösopimus Eestin kanssa. Tiedote jäsenliitoille; Urheilun kehittäminen Baltian maat, allekirjoitettu Helsingissä 5.2.1991; Urheilun kehittäminen Baltian maat, Suomen Valtakunnan Urheiluliitto 6.2.1991. Asia: Yhteistyösopimus Eestin kanssa Tiedote Jäsenliitoille.